

**ДИСКУРСИВНА, СТРАТЕГІЧНА, СОЦІАЛЬНА
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДНИКИ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЯ В МЕЖАХ МОДЕЛІ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті розглянуто особливості дискурсивної, стратегічної, соціальної та соціокультурної компетенцій, які входять до складу комунікативної компетенції майбутніх філологів у ході лінгвоосвітнього процесу в межах моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій. Визначено концептуальні положення, котрі враховуються при проектуванні комунікативної підготовки майбутніх філологів. Виокремлено знання, навички та вміння, котрі характеризують комунікативну компетенцію майбутніх філологів у процесі формування їх професійної компетентності засобами інтернет-технологій.

Ключові слова: дискурсивна, стратегічна, соціальна, соціокультурна, професійна компетентність; інтернет-технології; майбутні філологи; знання; навички; вміння.

Моделювання є методом, згідно з яким складні об'єкти вивчаються за допомогою їх спрощення. Створення інших спрощених моделей дає змогу повніше перевірити істинність результатів теоретичних досліджень у всіх галузях знань. Метод моделювання знайшов застосування й у педагогічних дослідженнях, у проектуванні різних освітніх середовищ, що визначило нові можливості й перспективи для виявлення об'єктивних закономірностей і зв'язків між педагогічними явищами й чинниками в процесі підготовки фахівців різного рівня [12, с. 110].

Визначені концептуальні засади компетентнісного підходу дають змогу перейти до наступного завдання дослідження – розроблення моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій.

Оскільки професійна компетентність є інтегративною системою низки компетенцій і репрезентує сукупність основних ознак їх конкретних реалізацій у різних видах професійної діяльності, у нашому дослідженні модель формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій трактується як комплекс комунікативної й інформативної компетенцій. У цій статті ми зупинимося докладніше на описі особливостей інформаційної компетенції в аспекті формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій.

Проведений аналіз наукової літератури свідчить про те, що наразі існує низка досліджень, в яких розкрито потенційні можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) як засобу формування професійної компетентності фахівця. Безперечно цінність для визначення сутності та змісту ІКТ-компетентності становлять праці В.А. Адольфа [1], О.Б. Зайцевої [7], І.Ф. Ісаєва [8] та ін. Аналіз теоретичних досліджень і практичного досвіду сучасної педагогічної діяльності показує, що, незважаючи на пильну увагу до підвищення якості професійної підготовки студентів, проблема використання ІКТ як засобу формування професійної компетентності фахівців залишається недостатньо вивченою.

Сутність процесу інформатизації, який набув значного поширення в царині освіти і значною мірою впливає на динаміку розвитку сучасного суспільства, розкрито в працях Д. Белла [3], А.А. Вербицького [4], Т.П. Вороніної [6], К.К. Коліна [9], А. Тоффлера [17] та ін.

Мета статті – розглянути особливості комунікативної компетенції у межах моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій.

У межах комунікативної компетенції зростає роль **дискурсивної компетенції**. Вона втілює в собі здатність побудови цілісних, зв'язних і логічних висловлювань (дискурсів) різних функціональних стилів в усному й писемному мовленні на підґрунті розуміння різних видів текстів при читанні й аудіюванні; передбачає вибір лінгвістичних засобів залежно від типу висловлювання, ситуації спілкування, комунікативних завдань [2, с. 64; 10, с. 41]. Дискурсивна компетенція актуалізує знання: основних функціональних стилів; схем побудови текстів, які функціонують як засіб спілкування; різних типів дискурсів і правил їх побудови; способів побудови риторичних структур, композиційно-мовленневих і жанрових форм.

Підґрунтя дискурсивної компетенції становлять такі вміння: планувати текст; створювати й розуміти цілісні, зв'язні й логічні тексти різних функціональних стилів (стаття, лист, есе тощо); добирати лінгвістичні засоби залежно від типу тексту; прогнозувати комунікативну прийнятність мовленневих засобів; структурувати текст відповідно до особливостей функціонального стилю та жанрової форми; регулювати загальну модальність тексту (нейтрально чи емоційно виражати мовленнєві інтенції та смисловий зміст); формулювати комунікативну мету тексту; висловлювати комунікативну інтенцію; ввести та сформулювати тему тексту; реалізувати різні шляхи розгортання теми.

Так, зокрема, виокремлюються декілька моделей розгортання інформації: *кластерна* (інформація зберігається в ментальному просторі людини структуровано у вигляді блоків / пучків / пакетів, або кластерів); *ланцюгова* (події мають певну послідовність і можуть бути організовані у вигляді ланцюжка, який має початок і кінець); *континуум* (сукупність пов'язаних між собою подій або явищ); *мана-“навук”* (складається з ключового поняття, до якого примикають основні й допоміжні ідеї та деталі); *мана-“риб'ячий скелет”* (простежуються причинно-наслідкові зв'язки описаного); *циклічна* (передбачає тісний взаємозв'язок і взаємозалежність подій); *інтерактивна* (окреслюються вчинки декількох осіб чи груп осіб і позначаються як мета цих учинків, так і реакції на них); *порівняльно-контрастивна* (порівнюються чи протиставляються певні якості осіб); *діаграма Венна* (визначаються подібності чи відмінності між персонажами та їхніми вчинками, історіями тощо); *модель проблеми та шляхів її розв'язання* (не лише визначається наявна проблема, а також пропонуються й декілька шляхів її розв'язання та прогнозуються можливі результати й наслідки); *модель родинного дерева* (використовується під час опису власної родини, її членів й особистого ставлення до них) [10, с. 307–312].

З іншого боку, дискурсивна компетенція є інтегративним поняттям, яке об'єднує в собі [13, с. 76]: а) здатність створювати й інтерпретувати контекстуально доречні тексти на підґрунті знання про те, які тексти є доречними в конкретних контекстах (наприклад, у приватних електронних листах доречно розпочинати речення з малої літери, тоді як в офіційному електронному листуванні від-

хилення від правил є недоречним); б) здатність створювати й інтерпретувати тексти конкретних жанрів у типових або нових комунікативних ситуаціях на підґрунті основних положень, пов'язаних із їх використанням (наприклад, людині, яка не має досвіду в написанні SMS, слід навчитися не лише користуватися самим пристроєм, а й знати правила цього типу мовленнєвої взаємодії, її можливості або обмеження в сенсі того, тексти якого змісту можна передавати в таких повідомленнях, якими особливостями характеризуються ці тексти).

Таке трактування дискурсивної компетенції показує, що воно ґрунтується не лише на знанні мови, необхідному для створення й розуміння текстів, але також передбачає знання складних чинників, які виходять за межі тексту (наприклад, вплив на текст сучасних ІКТ). Оскільки дискурсивна компетенція виявляється в умінні створювати й розуміти тексти, котрі відповідають вимогам жанру й є доречними в конкретних соціальних ситуаціях мовленнєвої взаємодії, можна вважати, що використання текстів, які не відповідають цим вимогам, свідчить про відсутність або низький рівень сформованості дискурсивної компетенції [13, с. 76].

Специфіка дискурсу, котрий реалізується у сучасних інформаційних середовищах й освітньому дискурсі, є очевидною. Так, тексти, які використовуються у навчальній взаємодії, здійснюваній в аудиторії, виявляються недоречними при розв'язанні тих самих навчальних завдань при навчальній взаємодії, котра реалізується у віртуальному середовищі. Наприклад, використання одного й того самого засобу – презентації у *Power Point* – на науковій конференції, на діловій нараді й у навчальній аудиторії вимагає абсолютно різної побудови текстів (як писемного тексту, поданого на слайдах, так і тексту усного супроводу презентації) у зв'язку з розбіжностями соціального та прагматичного контекстів спілкування й цілей комунікації.

Зазначимо, що реалізація дискурсу в сучасному високотехнологічному насиченому інформаційно-комунікаційному середовищі вимагає не лише оволодіння вмінням користуватися новими технічними засобами, а й розвитку дискурсивної компетенції, яка полягає у створенні на підґрунті нових ІКТ текстів нових жанрів і в їх ефективній інтеграції у відповідний дискурс [13, с. 77].

У свою чергу, **стратегічна компетенція** як інтегративний феномен відбиває здатність особистості на основі здобутих знань та вмінь адекватно використовувати опанований репертуар комунікативних стратегій. Комунікативна стратегія є усвідомленим особистістю й мотивованим наміром значущих вербальних і невербальних дій, спрямованих на досягнення мети комунікативної діяльності (будь-якою мовою спілкування).

Звідси випливає, що стратегічна компетенція є не лише якістю особистості, а й професійним новоутворенням, завдяки котрому майбутні філологи ефективно добирають і реалізують комунікативні стратегії згідно з поставленими завданнями і ситуації, що склалася. Це визначення справедливе й щодо царини професійної комунікації підготовленого фахівця, й у контексті повсякденної міжособистісної комунікативної діяльності. Сказане підтверджується перенесенням репертуару стратегій, сформованих у навчальній ситуації, на комунікативну діяльність майбутніх філологів за межами академічної групи [15, с. 22].

Таким чином, стратегічна компетенція сприяє поглибленню у процесі спілкування мовних знань, яких бракує, а також збільшенню мовленнєвого та соціального досвіду спілкування [2, с. 295; 10, с. 41].

У межах комунікативної компетенції актуалізується також і **соціальна компетенція**. Її розуміють як здатність використовувати мову для участі в соці-

альній або інституціональній взаємодії, виразити власну соціальну ідентичність у конкретних соціальних ситуаціях мовленнєвої взаємодії [16].

Бажання особистості мати комунікативний контакт зумовлюється наявністю потреби, мотивів, певного ставлення до майбутніх партнерів із комунікації, а також власною самооцінкою. Вміння вступати в комунікативні відносини вимагає від людини здатності орієнтуватися в соціальній ситуації та керувати нею [2, с. 286; 10, с. 42].

Для соціальної компетенції притаманними є знання майбутніх філологів про соціальні явища та себе. Водночас зазначена компетенція визначається взаємодією, використанням сценаріїв поведінки в типових соціальних ситуаціях, швидкою й адекватною адаптацією, прийняттям рішення зі знанням справи, врахуванням сформованої кон'юнктури, діями за принципом "тут, зараз і якнайкращим чином". Соціальна компетенція характеризується й відповідними вміннями узгоджувати та координувати дії з іншими учасниками спільної діяльності, враховувати особливості різної рольової поведінки (лідер, підлеглий тощо).

На межі XX та XXI ст. в епоху глобальних змін світова спільнота відчула необхідність заповнити дефіцит взаєморозуміння у спілкуванні один з одним. Виникла необхідність у проведенні діалогу, успішність котрого, як показує світова практика, багато в чому залежить від знання культури один одного. Нині дедалі актуальніше говорити про діалог культур, у межах якого особливого значення набуває *соціокультурна компетенція*. Вона є комплексним явищем і включає в себе комплекс компонентів, які належать до різних категорій. Так, зокрема, виокремлюють такі компоненти [5, с. 32]: 1) лінгвокраїнознавчий; 2) соціолінгвістичний; 3) соціально-психологічний; 4) культурологічний.

Лінгвокраїнознавча компетенція охоплює знання національних звичаїв, традицій, реалій країни вивчуваної мови, передбачає здатність вилучати з мовних одиниць країнознавчу інформацію та користуватися нею, досягаючи повноцінної комунікації [2, с. 128]. Водночас зазначена компетенція передбачає володіння особливостями мовленнєвої та немовленнєвої (міміка, жести) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування, тобто сформованість у студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні властивості країни, що дає змогу носіям мови асоціювати з мовною одиницею ту саму інформацію, котру асоціюють носії мови, й досягати в такий спосіб повноцінної комунікації [10, с. 41].

У свою чергу, *країнознавча компетенція* репрезентує знання про культуру країни, мова якої вивчається, а також знання історії, географії й економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій і звичаїв країни тощо [10, с. 41]. Наявність таких знань (фонових) забезпечує певний рівень навичок і вмінь використання з метою спілкування національно-культурного компонента мови, мовленнєвого етикету й невербальних засобів спілкування [2, с. 295].

Відповідно, *соціолінгвістична* компетенція втілює знання та вміння, необхідні для ефективного використання мови в соціальному контексті. Вона відбивається в нормах ввічливості, реєстрах спілкування, лінгвістичних маркерах соціальних відносин, виражених у народній мудрості [2, с. 288].

Соціально-психологічна компетенція означає здатність вступати в комунікативні відносини з іншими людьми. Бажання вступити в контакт зумовлюється наявністю потреби, мотивів, певного ставлення до майбутніх партнерів із комунікації, а також влас-

ною самооцінкою. Вміння вступати в комунікативні відносини вимагає від людини здатності зорієнтуватися в соціальній ситуації та керувати нею [2, с. 286].

Культурологічна компетенція репрезентує комплекс екстралінгвістичних знань, навичок, умінь і прийомів адекватної поведінки в царині іншомовної культури. Іншими словами, в ній утілюються здатність здійснювати міжкультурну комунікацію, що базується на знаннях лексичних одиниць із національно-культурним компонентом семантики, й уміння адекватного їх застосування в ситуаціях міжкультурного спілкування, а також уміння використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого й безпосереднього міжкультурного спілкування [11].

Ефективним засобом формування соціокультурної компетенції майбутніх філологів засобами інтернет-технологій є віртуальний простір. Завдяки Інтернету уможлиблюється створення віртуального інтерактивного мовного середовища як сучасного інструменту здобуття знань. Перевага Інтернету полягає в тому, що він дає достатній обсяг контекстуальної інформації, завдяки мультимедійним засобам. Мультимедіа як засіб, який пропонує текстові, графічні, фотографічні відомості й відтворення звуку та відео, є затребуваним навчальним засобом. Використання на заняттях мультимедійних систем уможлиблює роботу з відомостями у декількох вікнах, у кожному з яких можуть відображатися відомості різних типів. Майбутні філологи можуть зіставляти, аналізувати, систематизувати та класифікувати їх. Найпривабливішим тут є те, що доступ до відомостей здійснюється в певній послідовності, котра диктується самим користувачем-студентом. Навчаючись, майбутні філологи отримують міжкультурне середовище відомостей, які належать до різноманітних типів. У цьому середовищі студенти можуть вільно переміщуватися від зображень до відео, від відео до тексту, звуку, одночасно перебуваючи в різних культурних контекстах. У процесі роботи у віртуальному режимі майбутні філологи можуть задати та створити будь-яку цікаву для них комбінацію різних типів відомостей у тій послідовності, яку вони визначають самі або їм пропонує викладач.

Нині актуальності набуває необхідність систематичного вдосконалення у майбутніх філологів професійно-комунікативних умінь, які корелюють, на думку Т.В. Симоненко, з основними фазами процесу продукування мовлення [14, с. 256]: 1) докомунікація (основні професійно-комунікативні вміння: знаходити й нагромаджувати інформацію; самостійно опрацьовувати інформацію; створювати вторинні дидактичні науково-навчальні тексти; вміти аналізувати дидактичну й лінгвістичну інформацію з метою демонстрації її майбутнім філологам у доступному для них вигляді; вміння користуватися джерелами інформації (фаховою літературою, словниками, комп'ютерними програмами, Інтернет-сайтами тощо); здійснювати трансформацію й редагування текстів; виконувати комплексний аналіз текстів різних стилів і жанрів); 2) комунікація (основні професійно-комунікативні вміння: послуговуватися фаховою термінологією; здійснювати комунікацію, застосовуючи високий рівень мовленнєвої техніки; вміння, котрі забезпечують порівневу нормативність мовлення, багатство словника, естетику комунікації); 3) посткомунікація (основні професійно-комунікативні вміння: здійснювати аналіз власного мовлення на предмет взаємодії з аудиторією; вміння, котрі уможлиблюють належне здійснення корекції мовлення майбутніх філологів; аналізувати мовлення студентів, виявляти помилки; спостерігати за усним і писемним мовленням студентів, указуючи на відхилення від норми, причини їх виникнення).

У фазі посткомунікації майбутні філологи оволодівають прийомами корекції мовлення, насамперед, самоаналізу власного мовлення (його змісту, відповідності темі висловлювання, меті комунікативного акту), а також аналізу чужого мовлення на предмет змісту, відповідності нормам мови (лексичним, словотвірним, граматичним, фонетичним, стилістичним). Основними напрямками роботи з розвитку вмінь корегувати чуже мовлення є: розвиток практичних умінь студентів редагувати тексти; забезпечення відомостями про те, що таке помилки, їх типологію; формування навичок аналізу випадків допущення помилок; удосконалення вмінь оцінювати мовлення [14, с. 274].

Одиницею змісту діяльності студентів є навчальна ситуація. Підставою вибору конкретних навчальних ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів виступає функціонал професійної діяльності випускника того чи іншого рівня підготовки (бакалавр, магістр), напрями підготовки.

Висновки. Як підсумок зазначимо, що одиницею змісту діяльності студентів є навчальна ситуація. Підставою вибору конкретних навчальних ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів виступає функціонал професійної діяльності випускника того чи іншого рівня підготовки (бакалавр, магістр), напрями підготовки.

Серед перспектив подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо необхідність розглянути особливості інформаційної компетенції у межах моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів засобами інтернет-технологій.

Список використаної літератури

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя / В.А. Адольф. – Красноярск : КрГУ, 1998. – 310 с.
2. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М. : ИКАР, 2009. – 448 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Академия, 2004. – 788 с.
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
5. Воробьев Г.А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка (поиск эффективных путей) / Г.А. Воробьев // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 2. – С. 30–35.
6. Воронина Т.П. Информационное общество: сущность, черты, проблемы / Т.П. Воронина. – М. : Логос, 1998. – 112 с.; Зайцева О.Б. Информационная компетентность учителя образовательной области “Технология” / О.Б. Зайцева // Педагогика. – 2004. – № 7. – С. 17–22.
7. Зайцева О.Б. Информационная компетентность учителя образовательной области “Технология” / О.Б. Зайцева // Педагогика. – 2004. – № 7. – С. 17–22.
8. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И.Ф. Исаев. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 207 с.
9. Колин К.К. Информационное общество / К.К. Колин. – Челябинск : ЧГАКИ, 2010. – 27 с.
10. Кузьмінський А.І. Методика навчання англійської мови в аспекті комунікативно-когнітивного підходу / А.І. Кузьмінський, О.І. Вовк. – Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2011. – 316 с.
11. Михайлова С.Н. Формирование культурологической компетенции учащихся как одна из важнейших задач обучения иностранному языку в современной школе

[Электронный ресурс] / С.Н. Михайлова // Эжвинский лицей : [сайт]. – Режим доступа: http://www.ezhva-licey.ru/teachers/nmr/metodich_razrabotki/formir_kompetencii. – Загл. с экрана.

12. Нехожина Е.П. Моделирование технологии формирования профессиональной компетентности будущих инженеров в сфере информационных технологий / Е.П. Нехожина // Молодой ученый. – 2011. – № 7. – Т. 2. – С. 110–112.

13. Погосян В.А. Дискурсивная компетенция / В.А. Погосян // Вестник Герценовского университета. – 2011. – № 12. – С. 76–77.

14. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Т.В. Симоненко. – Черкаси : Вид-во Вовчук О.Ю., 2006. – 328 с.

15. Тимофеева Т.И. Формирование коммуникативной компетенции студентов в коммуникативной деятельности в процессе обучения иностранному языку / Т.И. Тимофеева. – Ульяновск : УЛГТУ, 2011. – 136 с.

16. Bhatia V.K. Worlds of Written Discourse: Genre-Based View / V.K. Bhatia. – London : Continuum, 2004. – 225 с.

17. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. – New York : Bantam Books, 1990. – 540 p.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013.

Данилюк С.С. Дискурсивная, стратегическая, социальная и социокультурная компетенции как составляющие коммуникативной компетенции в пределах модели формирования профессиональной компетентности будущих филологов средствами интернет-технологий

В статье рассмотрены особенности дискурсивной, стратегической, социальной и социокультурной компетенций, входящих в состав коммуникативной компетенции будущих филологов в ходе лингвообразовательного процесса в рамках модели формирования профессиональной компетентности будущих филологов средствами интернет-технологий. Определены концептуальные положения, учитываемые при проектировании коммуникативной подготовки будущих филологов. Выделены знания, навыки и умения, характеризующие коммуникативную компетенцию будущих филологов в процессе формирования их профессиональной компетентности средствами интернет-технологий.

Ключевые слова: дискурсивная, стратегическая, социальная, социокультурная, профессиональная компетентность; интернет-технологии; будущие филологи; знания; навыки; умения.

Danylyuk S.S. Discursive, strategic, social and socio-cultural competence as components of communicative competence within the model of formation of professional competence of future philologists means of Internet technology

The specific features of discourse, strategic, social and socio-cultural competences which are included in future philologists' communicative competence during the linguo-educational process in the framework of the formation of future philologists' professional competence by means of Internet technologies are described in the article. Conceptual points taken into account while designing the communicative training of future philologists are defined in the paper. The knowledge, skills and abilities that characterize future philologists' communicative competence in the process of formation of their professional competence by means of Internet technologies are identified in the article.

Key words: discourse, strategic, social, socio-cultural; professional competence; internet technologies; future philologists; knowledge; skills; abilities.